

Akademik Özgürlük İçin Barış ve Emek

Aynur Özüğurlu, Kocaeli Dayanışma Akademisi,
e-posta: aozugurlu@gmail.com

Akademisyenler olarak kendi emek biçimimiz de dâhil olmak üzere, akademik özgürlükle emek arasındaki ilişkiyi burada hep birlikte tartışabilmeyi arzu ediyorum. Bu tartışmanın iki bakımdan önemli olduğunu sanıyorum. İlki, genellikle normatif ve değer yüklü bir ilke olarak düşünmeye alışkın olduğumuz ‘akademik özgürlük’ mefhumunu tarihselleştirmeye duyduğumuz ihtiyaç. Bu ihtiyaç, kanımca, akademik emekçiler olarak maruz kaldığımız saldırı ve kıyım karşısında bize mücadele güzergâhlarımız hakkında da bir öngörü sağlayabilir. İkincisi, 1 Eylül 2016’da 672 sayılı KHK ile üniversiteden ihraç edilen bir barış imzacısı olarak akademik özgürlük açısından ‘asıl meselenin’, çubuğu barış ya da emekten biri lehine bükmeğe, ikisini bir arada kavrayacak bir formülden geçtiğine olan inancım.

Nihayetinde, ‘Bu Suça Ortak Olmayacağız’ adlı bildiriye attığımız imzanın konusunu oluşturan barış talebi ile akademik emeğimizin durumu ve var olma biçimi arasında fiili bir çakışma söz konusu artık –bu durum örneğin kendimde, meslekten men edilen ve Cebeci kampüsüne girmesinde sakınca görülen bir akademisyen oluşumda varlık buluyor. Öyleyse, söz konusu fiili durumu tartışmak, akademik özgürlüğü bir ikilemin konusu haline getirmekten kanımca daha verimli olabilir.

Cebeci Kampüsünden Barış İmzasına

Aslında imza atmak, muhtemelen sizler gibi benim de, hayatımın en etkin politik edimlerinden biri değildi. Yıllardır feminist bir aktivistim, meslek hayatım boyunca da sendikal örgütlenme ve faaliyetin aktif yürütücülüğünü yaptım örneğin. Yine de, imza atmak nedense sadece akademik uğraşımda etkili ve özel bir yere sahip oldu.

Ben yıllar yıllar önce bir imza daha atmıştım. Aslında bu ilk imzadan söz etmek aklıma bile gelmemişti ama Cebeci kampüsü için sakıncalı bulununca ister istemez hatırladım. Öngördüğünüz ders formatı açısından fazla kişisel bir hikâye gibi görünebilir, üzgünüm bunun için, fakat anlatmayı gerekli görüyorum. Çünkü o aslında, sadece benim hikâyem değil.

1983’te Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü’nün yeni öğrencisi olduğumda, hocalarımız bizden çoktan kopartılmıştı. Okey oynamak dışında üçten fazla kişinin bir araya gelmesinin sürekli sorun olduğu yıllardı.

Yine de, yemekler ve yemekhanenin koşullarının iyileştirilmesi için bir dilekçe hazırlayıp imzaladık. Bu en zararsız talep gibi görünmüştü bize, yoksa çok şey vardı değiştirmek istediğimiz. Aynı gün, fakültenin her tarafına asılmış ilanlarla Dekanlık tarafından sorguya çağrıldık. Özellikle ‘sorgu’ diyorum çünkü tek tek içeri alındığımız dekanlık ofisinde, Dekan ve kim olduklarını bilmediğimiz iki kişi tarafından hangi örgüte üye olduğumuz, kimden talimat aldığımız ve benzeri soruları, eğer itiraf etmez ya da pişmanlık göstermezsek, hayatlarımızın nasıl kararaacağına dair çeşitli fanteziler ve tehditler eşliğinde dinledik. İmzacılar arasında tek kadın oluşumun kendileri için bir avantaj, benim içinse bir zayıflık olduğunu varsaymış olsalar gerek ki, bana hangi biçimlerde ayrıca ‘çok yazık olacağını’ özellikle anlattılar. Ve o Dekan, öğrencisi olan genç bir kadının kendi makam odasında tecavüz tehdidiyle ‘terbiye’ edilmeye kalkışılmasına gayet olağan ve sıradan bir şeymiş gibi eşlik etti. Sanırım aynı gece gözaltına alındık. Emniyet sorgumuz sırasında, dekanın makam arkadaşlarının işkenceci polisler olduklarını anladık. Nihayet Mamak Cezaevi’ne gönderildiğimizde, sonuç ne olursa olsun, çok rahatlamıştık. Nitekim oradan da kısa bir süre sonra güle oynaya çıktık.

Onlar, bunun bize yeteceğini ummuştu sanırım. Ama öyle olmadı. Bulabildiğimiz her yolu denemeye devam ettik –komik gelebilir ama buna kalorifer kenarı ya da merdivenlerde ısrarla en az beş kişi durmak da dâhildir. Örneğin, Mamak tanışıklığının sağladığı ‘imkânlardan’ ötürü, daha önceleri tutuklanmış olan SBF’li öğrenciler bulduk hapisanelerde. Atılan hocalarımızdan geriye kalan ne varsa –ders notları, kitaplar– hepsinin izini sürdük. Bende hala teksir kağıdına daktilo edilmiş İktisat Tarihi ders notları vardır; okuma parçası önerileri arasında, o yıllarda piyasada henüz Türkçe çevirisi bulunmayan Frankfurt Okulu düşünürlerinin makaleleri bulunur –ve bence hala en iyi Türkçe çeviri onlardır. Bölümde, artık iktisat kendilerine kaldı diye varsaydıkları için olsa gerek, durumdan memnun olanlar da vardı yazık ki. İşte onların sınavında, zayıf alacağımızı bildiğimiz halde, atılan hocalarımızın ders notlarından ve kitaplarından ne öğrendiysek ısrarla onları yazmayı çok severdik. Artık kurtulmuş olduklarını zannettikleri hocalarımızın ve bize yasaklanmış olan hakikatlerin hayaleti hiç olmazsa o kağıtlarda karşılına çıksın isterdik.

Direnmenin garip bir kudreti var gerçekten de. Onu bir kez denediğinizde, geçmiş kuşakların özgürleştiren hatıralarıyla da karşılaşmaya başlıyorsunuz örneğin. 1980 öncesinde SBF’nin nasıl bir yer olduğunu hiç bilmeyen hatta bunu tahayyül bile edemeyen öğrenciler olarak, fakültemizin meğerse çok önemli bir sokak tiyatrosu geleneğine sahip olduğunu öğrendik bir gün. Bu hatırıya sığınmak, türkülerin ve halayların yine şimdiki gibi ‘bölücü ve tehlikeli’ kabul edildiği yıllarda, bize kendimizi üniversitede hissettirirdi. Ne olduğunu, nasıl

yapıldığını hiç bilmediğimiz o efsanevi geleneği öğrenmek, mümkünse yeniden canlandırabilmek için harcadığımız çaba olağanüstüydü. SBF işte, belki kendimiz bir yol buluruz hevesiyle Aristoteles'in Poetika'sını tartışmak için toplandığımız evlerdeydi, bize yasaklanan fakülte odalarında değil.

Demem o ki, bugün olduğu gibi geçmişte de üniversitede yasaklanıp tasfiye edilen ne varsa, buna tiyatro da dâhil, biz onların takipçisi ve öğrencisi olmaya çalıştık. Tasfiyeleri büyük bir yokluktur elbette entelektüel birikimimde ve ben buna her zaman hayıflandım, yine de, bugün bir akademisyen olarak edindiğim en hayati ve değerli katkılar, benden çalınanların peşinden gitmeye ve bulabildiklerime aittir. Ama zaten SBF de buydu; bizden çalınan şeydi, girdiğimiz sınıflar değil.

Bu hikâyeyi ilk kez anlatıyorum. Şimdiye kadar lafını etmeye bile değer bulmamıştım. Ama artık bilinmesini isterim ki, örneğin Cebeci Kampüsü adına bugün övündüğümüz ne varsa, işte onda benim ve arkadaşlarımdan emeği vardır. Bizim de bir tuzumuz vardır. Ve herhalde sakınılması değil, savunulup korunması gereken de bu tuz, bu emektir.

Akademik Özgürlük ve İki İmza, İki Ders

SBF'li öğrencilerin 12 Eylül 1980 askeri darbesi koşullarında attıkları imzalarla akademisyenlerin Barış Bildirisi imzaları neredeyse benzer bir örüntüye sahip görünür. Barış Bildirisi de 11 Ocak 2016 tarihinde kamuoyuna açıklanır açıklanmaz, en yetkili ağızlardan kriminalize edilmiş ve hemen ardından önce Kocaeli, sonra Bolu üniversitelerinin imzacıları gözaltına alınmıştır. İmzacılara açılan adli ve idari soruşturmanın da gözde soruları, kimden 'talimat' alındığı ve 'pişmanlık' üzerinedir. Barış imzacıları açısından 11 Ocak'tan OHAL ilanına kadar geçen süre, en güvencesiz istihdam koşullarına sahip oldukları vakıf üniversitelerinden başlayarak birbiri ardına gelen işten atmalar, açığa almalar, sözleşme yenilememe ya da istifaya zorlamalar ile konferans, burs, araştırma izin ve desteklerinin iptali de dâhil olmak üzere akademik çalışma koşullarını ortadan kaldıran mobbing uygulamalarıyla doludur; OHAL'le birlikte süreç artık kamudan ihraçlara evrilmiştir. Nihayet, her iki imza da, parlamenter demokrasinin tamamen geçersizleştirildiği ve dünya çapında emeğe karşı saldırının büyük bir hızla hayata geçirildiği tarihsel koşullara tabidir.

Bu iki imzanın hikâyesi, kanımca, akademik özgürlüğe dair şu iki temel çıkarımı kolayca ele vermektedir:

Birincisi, kendimize yeniden ısrarla hatırlatmak gerekir ki, üniversitelerin gelişim tarihinin adeta içsel bir parçasıymış gibi görünen akademik özgürlük

tamamen tarihsel kavganın bir eseridir. O bir norm değil, bir tarihsel kazanımdır. Akademik özgürlüğün elde edilmesi kadar, korunup sürdürülebilmesi de daimi olarak bu uğurda verilen mücadeleye bağlıdır.

İkincisi, akademik özgürlük bir bütün olarak emek hareketiyle zannettiğimizden daha fazla bir bağıya sahiptir. Bunun anlamı, akademik özgürlüğün ancak maddi, kültürel ve politik koşullara dönük hakların bir parçası olarak gerçekleşebilir olduğudur.

Bu iki özellik, kanımca, akademik özgürlüğün alışageldiğimiz geleneksel tarifini aşan bir nitelik taşır.

Eğer yeniden hatırlamak gerekirse, akademik özgürlük klasik olarak merak, sorgulama, muhakeme etme, açıklama, eleştirme ve tahayyül etme de dâhil olmak üzere entelektüel etkinliğe ait pratiklerin özgürlüğü ve bu pratikler için özgürlük anlamına gelir. Dolayısıyla, fikir ve ifade özgürlüğünün yanı sıra, akademik çalışma hayatını yöneten bütün uygulama ve kurallara dair bir ilke olarak kabul edilir. Akademisyenin entelektüel sorumluluğunu gerçekleştirebilmesinin önkoşulu olarak görünen bu özgürlüğün içinde örneğin iş güvencesi, belirli bir ekonomik standarda ve bilgi erişimine ilişkin bütün olanaklara ayrıcalıklı biçimde sahip olmak da vardır. Kısaca, özgürlük bilgiye/hakikat arayışına hasredilmiş akademik emeğin adeta doğası gereği gibidir.

Varsayılır ki, bu emek özgün bir adanmışlık içerir. Belirli bir süreliğine kiraya verilmiş olan emek-gücüne benzemediği için, herhangi bir idari denetime tabi kılınamayacak kadar kendi öz-disiplinine ve kendi özyönetimine sahip bir emek harcama biçimi olarak görünür. Yetişmesi uzun ve sabırlı bir çalışmayı gerektiren bu emeğin, dolayısıyla, hem kolayca ikame edilebilir olamayacağı hem de bilgi kadar deneyim paylaşımını da içerdiği için sürekliliğe ihtiyaç duyacağı kabul edilir.

Akademik özgürlük bu haliyle, bir akademik *ethos*tan yükseliyor gibidir. Sorun, oldukça saygın olan bu özelliklerin birer mücadele geçmişi olduğunu unuttuğumuzda başlar. Çünkü aksi takdirde, üniversitelerin siyasi, militer ya da dini otoriteye bağımlı olma tarihine adeta aşkın bir akademik *ethos* olduğunu da varsaymamız gerekir. Oysa biliyoruz ki, yukarıdaki içeriğiyle akademik özgürlük, kapitalizmin bütün tarihi boyunca nihayetinde 1960'lar ve 1970 sonlarıyla sınırlı bir tarihsel bağlama aittir. Geleneksel olarak hâkim sınıflarla daha güçlü bağlara sahip olagelmış üniversiteler ancak bu dönemde sola, azınlıklara ve kadınlara açılacaktır. Ve ancak bu dönemde, ezilenlerin deneyimi bilimsel bilgi birikiminin vazgeçilmez ve saygın bir parçası haline gelecektir. Dileyen,

20. yüzyılda örneğin feminist hareketin sosyal bilimlerin sahip olageldiği klasik paradigmaları nasıl dönüştürmüş olduğuna bakabilir.

Akademik emeğin 'altın yılları' olarak da anılan bu dönem, yukarıda atfettiğimiz özellikler itibarıyla akademik *ethos*u tarif eden maddi, kültürel ve politik koşulları oluşturur. Söz konusu koşullar aynı zamanda emekçilerin bir sınıf olarak sendikaları ve partileriyle siyasete müdahil olduğu, yarattıkları değerini ürettiği şartları da, onun yeniden paylaşımını da etkileyebildiği koşullardır.

Bu dönemin, kanımca, ayırt edici bir başka özelliği, 20. yüzyıl boyunca işçi sınıfının barış zamanlarını sonunda tecrübe edebildiği, az gelişmiş ülkelere dönük emperyalist müdahaleler karşısında dünya çapında savaş-karşıtı mücadelelerin yükseltildiği ender bir tarihsel dilim olmasıdır.

1978'den itibaren emek aleyhine berhava olan bu 'altın yılların' bilgisinden kanımca bugüne ulaşan en azından şu iki hatırlatma vardır:

İlki, yukarıda sıraladığımız en etkili akademik 'mitlerimizi' tekrar emeğin mücadele lügatine taşımaya, örneğin sömürüyü akademik özgürlük talebinin konusu haline getirmeye vurgu yapmaktadır. İkincisi ise bizi, savaşların tarihini aynı zamanda emeğin tarihi olarak düşünmeye davet etmektedir.

İlk vurgu, neoliberalizmin geçmiş on yıllar boyunca akademik çalışmanın ve akademik emeğin karakterinde gerçekleştirdiği yapısal dönüşümlerin anlamını temsil etmektedir. Ana hatlarıyla güvencesizliği, esnekliği, iş yükünün artmasını, çalışma ortamının mobbinge kuşatılmış olmasını, akademik emeğin kendi öz-disiplinini ve özyönetimini yok sayacak biçimde 'performans rejiminin' kurumsallaşmasını, düşük ücretleri, akademik uzmanlığın piyasa ve sermaye çıkarları için teşvik edilmesini içeren bu dönüşümler, akademik özgürlüğün kanımca artık doğrudan doğruya çalışma yasalarının konusu haline geldiğini göstermektedir. Söz konusu yapısal dönüşümler (buna pekâlâ 'akademik emeğin proleterleşmesi' ya da 'değersizleşme' denebilir örneğin), özetle, üniversitelerin kendi modern tarihi boyunca sermayenin en ağır ve en geniş kapsamlı saldırısı altında olduğu anlamına gelmektedir. Dahası, bu saldırı Nazi Almanya'sı, ABD ve Kanada'nın McCarthy dönemi, Güney Afrika'nın Apartheid rejimi ya da Türkiye'nin 1946'lar ve 12 Eylül darbesi yıllarına kıyasla dünya çapında bir dalgadır. Savaşlar ya da olağanüstü hal ilanları olmasa bile, bu koşullar altında akademik özgürlüğü realize edebilmek imkânsıza yakındır.

Öte yandan, neoliberalizmin inşa ettiği emek rejimi bir bütün olarak devlet aygıtının, siyasal ve toplumsal alanın militerleşmesini de içermektedir. Bu süreci 'güvenlik' ya da 'polis devleti'nin yükselişi olarak tartışan araştırmalar, bize,

savaşla barış zamanları arasındaki farkın artık ne kadar belirsizleşip silindiğini de göstermektedir. ‘Düşman’ kategorisini bir iç hukuk kuralı haline getiren ‘terörle mücadele’ ya da ‘ulusal güvenlik’ ölçütü, greve giden işçiyi de içerecek biçimde, basitçe muhalif olan herkes için ve resmi ideolojinin öngördüğü kalıba sığmayan bütün farklı kimlikler için artık ölüme ve şiddete dayalı bir ‘güvencesizlik’ formu. Bu formun mağdurlarına, örneğin, kamu üniversitelerinde hala en güvenceli istihdam kadrosu olan profesörlükten, attığı barış imzası nedeniyle, bir gecede işsize dönüşen akademisyenler dâhil değildir sadece. Rejimin ‘tehlikeli’ bulunduğu sendikalara üye olanlar kadar, kendini bu sendikalardan uzak durmaya ya da en iyi ihtimalle, en ‘zararsız’ konuları, olabilecek en ‘makul’ biçimde araştırmaya mecbur hissedecek olan akademisyenler de dâhildir.

Sonuç olarak, Troçki’nin deyişiyle, ‘siz savaşla ilgilenemeyebilirsiniz ama savaş sizinle ilgilenir’. Bu durumda, barış talep etmek için ille de savaşların yok ettiği hayatlarla empati kurmamız şart değildir. Empati soylu bir erdem olsa da, sadece öteki adına duyulan bir sorumluluğu tarif ettiği için, kanımca eksiktir. Oysa görünen odur ki, barış içinde yaşama hakkını savunmak aynı zamanda akademik varlığımızın, eğer bu varlık az önce sıraladığımız o geleneksel özgürlük normlarını taşıyacaksa, bir koşuludur.

Savaşların tarihine emeğin tarihi olarak bakmak, aslında birden fazla şeyi bir arada söyleyebilir. Bu bakış yeniden proleterleştirme süreçleri, zorunlu çalışma rejimleri, devletin yapılandırılması ve benzeri problemlerin yanı sıra, örneğin işçi sınıfının savaş-karşıtı geleneğini ve öncü barış hareketi deneyimlerini de bulmamızı sağlayabilir. Bir emek tarihi olarak savaşlar, dolayısıyla, barışı içi boş romantik bir hümanizm olarak görenlere de, yurtseverlik için milliyetçilikten başka dayanak noktası bulmayanlara da önemli dersler verebilir.